

Výstavba a prvky řečnického projevu

1. Oslovení
 2. Začátek/Úvod
 3. Střed
 4. Konec/Závěr
-

Začátek:

1. Oslovení – může být a nemusí, podle situace
2. Tradiční začátek – vlichocení, tematizace toho, co bude obsahem projevu atd.
3. In media res (k jádru věci, bez úvodu) → text
4. Navázání kontaktu – *Představte si, že...*
5. Citát, iniciační věta (myšlenka, motto)

Závěr:

1. Ukončíme vyčerpáním tématu (viz text V. Klaus)
2. Poslední věta – je vyvrcholení, pointa, „závěr“, kt. posluchač pozná
3. Citát
4. *Závěrem řekněme, že ...*makrokompoziční konektor, který ukazuje, že spějeme k závěru
5. *Ráda jsem se podělila o tuto svoji zkušenost a byla bych ráda, kdyby vás téma zaujalo* (tak nějak podobně)

Prvky řečnického projevu:

1. **Citát** – na začátku jako výchozí myšlenka, jako prostředek argumentace, na konci jako závěr/pointa; náročné na začátku – musíme si jej zapamatovat nebo perfektně přecíst; je na nás upřena pozornost; součást intertextovosti.

Konec přednášky (Hasenblas 1991, proslovená 1988).

Končím. Či myšlenkou podepřít na závěr jádro našich úvah o kultuře řeči? V minulosti by se nepochybovalo o tom, že to musí být některá z osobností českých. Trvám, že nemusí. Chci se dovolat výroku velkého myslitele, filozofa jazyka i řeči Viléma Humboldta. Jeho slova nevznikla sice ve vztahu k naší situaci, nýbrž platí obecně, právě proto však postihují dobře, co je důležité i pro nás: „**Člověk je člověkem díky řeči. Aby však ovládl řeč, musí být člověkem.**“

2. **Řečnická otázka** – výpověď, která má formu tázací věty, ale její komunikační funkcí je **tvrzení**, zpravidla emocionálně zesílené, které z řečnické otázky vyplývá, takže zpravidla nevyžaduje verbalizovanou odpověď; v klasické rétorice jedna z figur řeči. Patří k emfatickým řečnickým prostředkům (**emfáze**=citové vzrušení).

Může jí být přitom jak otázka zjišťovací (*Není to snad důležité?*), tak doplňovací (*Kdo sem toho člověka vpustil? Kdo mu dovolil znesvětit tyto starobylé sály?*)

Od **ř.o.** musíme odlišovat zejména otázky **kompoziční** (na předělu odstavců), např. *Jak postupovat v našem výkladu dále?*

V projevu bychom měli řečnickou otázku užívat uvážlivě tak, abychom je nepoužívali samoúčelně nebo tehdy, když si nevíme rady, jak v projevu dál postupovat.

„Intonace **ř.o.** není dosud – alespoň pokud jde o češtinu a č. lingvistiku – příliš prozkoumána, neboť fonologie se primárně soustředí, resp. donedávna soustředila, na popis emocionálně bezpříznakového jazyka. Z postřehů a poznámek, které se ve fonetické literatuře vyjadřují k intonaci **ř.o.**, vyplývá, že většina autorů počítá s odlišností jejich intonace od příslušných typů otázky právě i od intonace oznamovacích výpovědí. Např. [Palková \(1994\)](#) upozorňuje, že je-li užit stoupavý **melodém**, charakteristický pro intonaci č. zjišťovací otázky, v otázce doplňovací, změní se tím její základní platnost: takto užitá intonace je příznaková a odkazuje k osobnímu zaujetí mluvčího k tématu, typickému pro ironii, podiv a také pro **ř.o.** [Havlík \(2003\)](#) zjistil, že intonace **ř.o.** se liší od intonace běžných otázek a že má podobný průběh u **ř.o.** zjišťovacích i doplňovacích. Tento průběh „je charakterizován dvěma vrcholy: jedním na počátku či v prostředku, který bývá výše než druhý vrchol, jenž je výsledkem konečné antikadence“ (s. 32). Výrazným průvodním prvkem **ř.o.** v č. je podle [Havlíka \(2003\)](#) **rámcování pauzami**; totéž konstatuje pro slovenštinu [Mistrík \(1978\)](#).“ (Kamila Mrázková (2017): ŘEČNICKÁ OTÁZKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: https://www.czechency.org/slovník/ŘEČNICKÁ_OTÁZKA (poslední přístup: 14. 4. 2018)

Intonace ukončující výpověď = rozlišujeme větu oznamovací a doplňovací otázku, při nichž výška hlasu klesá (klesavá kadence, kadence), od otázky zjišťovací, v níž hlas stoupá (stoupavá kadence, antikadence).

- *Vrátili se z dovolené.* – oznamovací věta
- *Kdy se vrátili z dovolené?* - otázka doplňovací
- *Přišel domů? Přijel sám?* - otázka zjišťovací (ano/ne)

Řečnická otázka se od ostatních doplňovacích a zjišťovacích otázek liší dvěma intonačními vrcholy, antikadencí a rámcováním pauzami.

3. **Další prostředky, které napomáhají strukturaci projevu**, zejména na přechodek témat a podtémat; začínají jimi odstavce:

a) **inkluzivní plurál** (1. os. pl. rozkazovacího způsobu) - *Pojďme se podívat; Představme si ...; Shrňme si; Ukažme rozdíl...* (na místech shrnutí, srovnání, výčtů, zdůraznění...)

b) **podmínková věta** *Jestliže jsem doposud mluvil o naší národní hrdosti, obraťme nyní pozornost k ...; Řekl-li jsem, že*

c) **přípustková věta** *Přestože nemáme mnoho prostředků na realizaci, začali jsme s výstavbou již nyní, a to proto ...; Ačkoliv není toto téma nové, je stále aktuální.*

4. Opakovací figury

ANAFORA – Posel hrubosti. Posel lži. Posel pýchy a zla./Petr, jenž miluje knihy. Petr, jenž rád sportuje. /Kniha, která mě ovlivnila. Kniha, která mi utkvěla v paměti.

EPIFORA – opakování slov na konci vět; Znáte dobře naše záměry, pochopili jste naše záměry a určitě budete propagovat naše záměry.

EPANASTROFA – opakování na konci jedné věty a na začátku následující; *Vtrhl sem vrah. Vrah národů. – Vzpomínám na ten nádherný den. Den, který utkvěl navždy v mé paměti. – Hovořili jsme s mnohými studenty. Studenty, kterým není lhostejný další osud naší univerzity.*

5. Syntaktické paralelismy

Václav Havel:

1. Především **to byla** část jeho spoluobčanů, která podlehla (...)
Dále **to byla** nekonečná krátkozrakost tehdejších vlád (...)
A posléze **to byl** strach našeho vlastního státního vedení (...)
2. Pane prezidentě,
jsem rád, že přijíždím do vaší země v době, o které si upřímně myslím (...)
(...)
Jsem rád, že přijíždím do vaší země v době, kdy si připomínáme 50. výročí (...)
Jsem rád, že přijíždím do této veliké (...)
Jsem rád, že mohu znovu potvrdit (...)

Václav Klaus:

1. **Je místem** konfrontace strojírenství našeho se strojírenstvím zahraničním, **je místem** mnoha užitečných setkání, **je místem** významných projevů, je místem přátelských diskusí a koneckonců je i místem vlídné (...)
2. **Mnohokrát jsme** si při tom **byli** oporou. **Mnohokrát jsme stáli** pospolu v boji proti cizímu ohrožení, ať to byli němečtí křižáci či turecké tažení na Evropu. (...) **Mnohokrát jsme inspirovali** jeden druhého.

6. Vhodné zapojit **konkrétní příklad**, ukázat na něm, co chci říct, **vtip** (pozor na to, aby byl vhodný a vkusný)

7. **Obrazná pojmenování/tropy: metafora** (přenášení významů na základě vnější podobnosti) a **metonymie** („přejmenování“, resp. „odvozené pojmenování“, spočívá v přenosu označení na jiný objekt na základě vnitřní podobnosti).

a) Je to trešnička na dortu našeho snažení. (metafora)

b) Tento hlas svědomí, tato kniha svědomí je pro nás důležitým apelem pro naše svědomí. (metafora)

c) Drakeová předem připustila, že může být kvůli své životní dráze zpochybněna a označena za lhářku a oportunistku. Ale chtěla veřejně podpořit ostatní ženy. "Můžu být jen malé zrnko písku. Ale je jasné, že je tu obrovská pláž," poznamenala (metafora)

d) Jedenácté září světové diplomacie...(metonymie)

8. Intertextovost – citát a aluze

Švejkovské přesvědčení editorů, že všechny cesty stejně nakonec vedou do Budějovic, se tu neukazuje jako zrovna vhodné. (aluze)

Citáty – známých literátů, filozofů, odborníků atd.

Viz ukázka Václav Havel

9. Klimax, antiklimax – vzestupné a sestupné formulování tématu

Dramatické specifické řečnické projevy

= udržují dramatické napětí, zejména prostřednictvím textové výstavby.

Např. už samotný postup výkladu hraje roli při dramatizaci projevu = **induktivní postup** (hlavní smysl sdělení je ponechán na konec) je dramatičtější než deduktivní.

Význam mají i projevy **hyperbáze** = souhrnný název pro řečnické figury spočívající v odchylce od přirozeného a ustáleného slovosledu (inverze přívlastku, odklon od uzuální polohy příklonek = *Tato událost vryla se do našeho vědomí*).

Ozdobné specifické řečnické prostředky:

=projev patetizují a zvyšují estetické působení projevu; v současnosti ozdobné prostředky tolik nevyužíváme (častější jsou v projevech obřadních, např. smutečních a oddávajících); jsou náročné, jejich užití musí být promyšlené.

digrese = lyrické odbočení ze základní dějové linie; subjektivní pohled řečníka na určitou otázku (liší od exkurze=odbočení ve věcných textech)

enallagé= základem je změna syntaktické závislosti, změna slovosledu *studené krůpěje potu* vs. *krůpěje studeného potu*; *pocivé výsledky práce* vs. *výsledky pocivé práce*; *vycházející paprsky slunce* vs. *paprsky vycházejícího slunce*

epiteton ornans = **básnický přívlastek** = druh hodnotícího přívlastku, zdůrazňuje určitou vlastnost = *vlažná tráva*, *vlažný přístup*; *rozbouřený život*; *rozvodněný čas* X epiteton

constans = angažovaný přístup, pronikavý úspěch; neochvějný; drtivý; mohutný; neutuchající

eufemismus („zmírňující opis“) = *krást* = *mít dlouhé prsty*; *urážet* = *dopouštět se invektiv*

figura etymologica = spojení dvou slov se stejným slovním základem; *Nebud'te moudřejší než moudrost a rozumnější než rozum*; *nejlepší z nejlepších*; *spát spánkem spravedlivých*; *soud soudil soudce*

oxymóron = spojení slov, jež si významově odporují = *veřejné tajemství*; *živá mrtvola*; *zdravý rozum*; *Ano, slíbili svobodu – svobodu pro mrtvé, kteří zemřeli hladem a byli povražděni ve válce*.

Typem je *contradictio in adiecto* (spor v přívlastku); jedna část je negací druhé = *větší polovina; bezdětný otec*.

paradox = protimyslné tvrzení, které odporuje vžitým představám = *Snad nejvíce života svíráme, když umíráme* (V. Závada); *Byl velký a silný, tak silný, že to muselo být ze slabosti*.

perifráze (opis) = Japonsko = *země vycházejícího slunce*; Zelenka = *vrah v bílém plášti*; Hitler = *šílenec v holínkách*.

Sugestivní specifické řečnické prostředky

(používáme často i dnes; různé druhy opakování, např. anafora, syntaktické paralelismy atd., inverze, tautologie atd.)

1. Vzpomínám na ten nádherný **den**. **Den**, který utkvěl navždy v mé paměti.
2. **Měl rád své** nejbližší, **měl rád** své spolupracovníky, **měl rád** své knihy.
3. Neříkej vždy vše, co víš, ale vždy bys měl vědět, co říkáš.
4. Stále tvrdí, že jejich postoje k nám jsou motivovány přátelstvím. **Přátelstvím, ale jakým?**
5. Láska musí být zachována, protože každý z nás potřebuje k životu lásku.
6. **O rodinu, o rodinu** vždy vzorně pečoval.
7. Hovořili jsme s mnohými **studenty**. **Studenty**, kterým není lhostejný další osud naší univerzity.
8. Nekázeň se projevit **musela, musela** se projevit nekázeň, a to jak v docházce, tak ve studijních výsledcích.
9. Znáte dobře naše **záměry**, pochopili jste naše **záměry** a určitě budete propagovat naše **záměry**.
10. Budeme ještě potřebovat **hodně, hodně** energie.
11. Co jsem viděl, to jsem viděl. Co jsem řekl, to jsem řekl.
12. To je právě to, čeho se nám nedostává. To je právě to, co postrádá naše ekonomika.
13. Moc a síla naší strany spočívá v tom, že (...). Je potřeba vést a usměrňovat. Jaro a vůně nám zamotaly hlavu. Podzim a smutek neoddělitelně patří i k naší dnešní náladě.
14. Když budeme všichni více přemýšlet o své práci, když budeme lépe využívat pracovní doby a strojového vybavení, jistě se zvýší náš zisk.
15. To jsou názory teoretiků, ale i lidí z praxe.
16. Umění je dlouhé, krátký je náš život. Byl pracovitým a čestným člověkem, otcem milovaným i milujícím.